

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' - 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

טבת תשע"ה 98 גליון

העלון מוקדש לעילוי נשמת שרה בת מרים ג'ראן דוד ע"ה ע"י בניה כמ"ר אלי ויניב דוד הי"ו

פרשת וארא

ב. ואמנם בשו"ת הרשב"י (סי' רצ"א) כתב, שבתו של רבינו יונה היתה נשואה לשלמה בנו של הרמב"ן, וכשנפטר רבינו יונה בעיר טולטולא היתה בתו מעוברת, וכשילדה בן זכר, והיה להם לקרותו 'משה' כשם אבי הבעל, אמר הרמב"ן, אף על פי שצריך לקרותו על שמו, אני רוצה שיקרא יונה על שם אבי אימו, משום ש"זורח השמש ובא השמש" עד שלא שקעה שמשו של זה זרחה שמשו של זה" (קידושין עב, ב). וכן היה, דנפק גברא רבה והיה רב וגדול בישראל. ולכך כתב מרן הגרע"י, שאף שיש להקפיד לכתחילה לקרוא את שם הבן הראשון על שם אבי הבעל, אם מחל אבי הבעל על כבודו לטובת אבי האשה אין בכך קפידא. וכן אם אבי הבעל בחיים ואבי האשה נפטר, ראוי לקרוא שם הבן הראשון על שם אבי האשה להקים לו שם בישראל, וכן המנהג.

**מי גזר על ישראל שעבוד ועבודת פרך, הקב"ה,
או השטן שנתלבש בפרעה וישב על כסאו?
והאם גם נשות ישראל עבדו בפרך?**

יואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי ואת מופת בארץ מצרים" (ו, יג)

ראוי לשים לב ליסוד חשוב בענין עשרת המכות. כי הנה כתב הרמב"ן (כאן), שבחמש המכות הראשונות פרעה פשע בכך שהכביד את ליבו ומיין לשלח את ישראל, אולם לאחר המכה החמישית גמלה בלבו ההחלטה לשלחם, אלא שאז הכביד ה' את לבו והביא עליו חמש מכות נוספות. ולפי זה יש להבין מה היתה תכלית המכות האחרונות בשעה שאף בלעדיון היו ישראל יוצאים ממצרים בהסכמתו של פרעה.

וביאר הבית הלוי, שהנה טעות היא לחשוב שמצרים שעבדו את ישראל כדי להרוויח ממון על ידי עבודתם, כי לפי האמת היתה כל מטרתם שישאל יעזבו את הדת ויחטאו. וכמבואר בילקוט (בשלח רסח), שכשהיו ישראל מלין את בניהם, היו מצרים אומרים להם "למה אתם מלין אותם, תהיו כמונו ונקל העבודה מעליכם". וכן מוכח ממה שהחליפו מלאכת אנשים לנשים (שמו"ר א יא), שאם היתה כוונתם להרוויח ממון היה להם לתת לכל עבד לעשות את המלאכה הראויה לו, אלא שרצו רק לענות את ישראל עד שימירו את דתם. וכן מובא במדרש שמצרים העבירו איש בבית אשה ואשה בבית איש, ועשו כן כדי להחטיא את ישראל. ניש להעיר, שלדעת השפת אמת (מגילה ד, א) הנשים לא נשתעבדו, כמוכח מהגמ' בסוטה (יא, ב) שהיו מכינות לבעליהם מים חמים והגים, ומה שדרשו חז"ל שהחליפו מלאכת אנשים לנשים, היה בדרך אקראי כשהיו איש או אשה עבדים ושפחות בבתי מצרים]. ועוד, שהרי כל מה שהיו בונים ביום היה נופל ונחרב בלילה (סוטה יא, א), ודבר זה מעיד שמטרת השעבוד היתה אך ורק כדי לקלקל את ישראל ולא לשם רווח או תועלת גשמית.

ב. וכבר פירש כן האלשיך (פירוש הגרש"פ), וביאר שמשום כך נאמר (דברים כו, ו) "וירעו אותנו המצרים", ולא "וירעו לנו", כי עשו אותנו רעים וחטאים לה'. והוסיף דבר נורא, שכידוע היתה גאולת מצרים בבחינת "אחישנה" על ידי שעשו תשובה, ודרכו של השטן בכל הגלויות שמשמעותו איזה קץ של 'אחישנה' לבוא על ישראל, הוא מתלבש במלך שישאל נמצאים תחת ממשלתו וגוזר עליהם גזירות להטותם מדרך ה' ולהחטיאם. ובאותו דור נתלבש השטן בפרעה וגזר על ישראל שעבוד כדי שיחטאו ועל ידי כך לא יגאלו ח"ו.

ג. ולאור זאת ביאר הבית הלוי, שלמרות שפרעה כבר הסכים לשלח את ישראל ממצרים, עדיין היה צורך להוציא את 'מצרים' מישראל, דהיינו לסלק מהם את כל הקלקולים והחטאים שגרמו להם המצרים, ולשם כך נועדו חמש המכות האחרונות שעל ידם תתחזק בלבם של ישראל האמונה בהש"ת ויטהרו מטומאת מצרים. נייסוד זה טמון בעומק דברי רש"י כאן יואני אקשה את לב פרעה- טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו אתם את גבורתי".

ד. ועל פי זה נראה ליישב קושיה רבת, שהנה בברית בין הבתרים אמר הקב"ה לאברהם (בראשית פט"ו) "גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו

אלו ג' שבטים לא נשתעבדו במצרים כלל ?

יו"דבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים" (ו, יג)

המפרשים נתחבטו מה היה הציווי שאמר ה' למשה לצוות על ישראל. ובירושלמי (ראש השנה פ"ג ה"ה) אמרו "על מה ציוה אותם? על פרשת שילוח עבדים". וביאר ה'קרבן העדה, שלפני יציאת מצרים ועשרת המכות ציוה הקב"ה לישראל מצות שילוח עבדים כדי שבזכותה יגאלו.

ולא זו בלבד, אלא שה' אף כרת עימם ברית על כך, כמבואר בנבואת ירמיה (פל"ד) "כה אמר ה', אנכי כרתי ברית את אבותיכם ביום הוציא אותם מארץ מצרים מבית עבדים לאמר, מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך, ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי מעמך". וכתב ה'קרבן העדה (שם), שברית זו היא שעמדה לישראל, ובעבורה נגאלו ממצרים, והיא המצוה הראשונה שנצטוו במצרים [ולכן המצוה הראשונה שנצטוו ישראל לאחר מתן תורה היא מצות עבד עברי. ובעלון 'רינונה של תורה' גליון 6 הרחבנו בה].

והדבר תמוה, שהרי ישראל היו עבדים לפרעה, וכיצד יתכן שהיו להם עבדים? ותניך המשך חכמה, שכידוע שבט לוי לא נשתעבדו במצרים, וכן שבט ראובן ושבט שמעון לא נשתעבדו כלל כמבואר במדרש (במדב"ר פ"ר נשא יג'), והיו שרים ונכבדים, ומצרים מכרו להם עבדים מבני ישראל, ולכך ציוה הקב"ה את השבטים הללו לשלח את עבדיהם [ועיי'ש בביאור הטעם שהקב"ה מנע את שעבודם של ג' שבטים אלו].

מרן הגרע"י - אהרן נענש בגלל שקרא את שמו של בנו הראשון על שם חמיו ולא על שם אביו!

ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב וגו', ותלד לו את נדב ואת אביהוא" (ו, כג)

בספר עיקרי הד"ט (יו"ד סי' כז' סק"ז) לרבי דניאל טירני נולד באנקוא שבאיטליה בשנת ת"ק (1740) ונפטר בשנת תקע"ד (1814). היה ראב"ד בפרינצי וחבר ספרים רבים, ומהם 'עיקרי הד"ט' (ר"ת 'הצעיר דניאל טירני') על השו"ע, ובו ליקוט ממאה ושמונים ספרי שו"ת, כתב, שהמנהג הוא לקרוא את שם הבן הראשון על שם אבי הבעל. והוסיף בשם רבי אברהם מיוחס בעל 'שדה הארץ' (ח"ג סכ"ב), שאם האשה מתנגדת ורוצה לקרוא לבן על שם אביה, וטוענת שאת הבן הבא יקראו על שם חמיה, אסור לבעל לשמוע לה, כי זהו בויזן לאביו שהבן הראשון אינו נקרא על שמו אלא על שם חמיו, ואם היא מתעקשת יקראוהו על שם שניהם, ויקדים שם אביו [וכ"פ ה'בן איש חי' ש"ש שופטים כז'].]

וכתב ב'שדה הארץ' בשם רבו ר' ישראל מאיר מזרחי בעל 'פרי הארץ' נולד וחי בירושלים בשנים תנ"ה (1695) - תק"ט (1749). הוא ואחיו הראשלי"צ ר' ניסים מזרחי היו נקראים בירושלים 'הנרות המזרחיים' על שם גדלותם בתורה, שבמדרש אמרו שאהרן הכהן קרא את שם בנו הבכור 'נדב' על שם חמיו 'עמינדב', שהיה אביה של אלישבע אשת אהרן, ובנו השני 'אביהוא' נקרא על שם אביו [אבי-הוא], ולכן נענש בכך שנקטפו בניו בדמי ימיהם [ואף שחז"ל מנו כמה סיבות לכך, גם סיבה זו גרמה למיתתם].

ואמנם בספר 'מליצי אש' (ח"א עמ' שמ"ט) כתב בשם הגר"ח זוננפלד, שלא ניהא לומר שהיה הדבר נחשב לחטא לאהרן, ובפרט שמנהג אשכנז גם היום שהאם קוראת את שם הבן הראשון על שם אביה (כשאינו בחיים).

אך בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' כ"א) השיג מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל על דברי הגר"ח זוננפלד, שהרי בעל 'פרי הארץ' כתב בן בשם המדרש [נהגם שנעלם מיעיניו איה מקום כבודו, סומכים אנו על דבריו שכן הוא במדרש], ואין מנהג אשכנז דוחה דברי חז"ל. אלא שבזמן אבותינו נהגו לקרוא תחילה על שם אבי הבעל כמנהג הספרדים, ולכן היתה קפידא על אהרן, אך האשכנזים לא הקפידו בוזה ודלא קפיד לא קפוי בהדיה, ונהרא נהרא ופשטיה.

רחמים בן יעקב אמנו ז"ל
מסעוד בן יוסף ומרים ז"ל ע"י משפ' אברהם הי"ו
סעידי מערבי בן גינה סופר ז"ל

יונה בן ניסה סרוסי ז"ל
ישי בן שמואל ותמר רחמים ז"ל
יעקב אהרון בן אפרים ז"ל ע"י הרב זייס הי"ו

לע"ז ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרח בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאזה בת תאג'ה ע"ה
אהרן בן יהיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
צביה בת סרח ע"ה

אותם ארבע מאות שנה", ואם כן מדוע נענשו פרעה ומצרים והרי קיימו את גזירת השי"ת? וכבר נחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד בהל' תשובה (פ"ו). ואמנם לפי דברי האלשיך והבית הלוי יש לומר, שאם מצרים אכן היו מעבידים את ישראל לשם עבדות ותועלת ממון לא היתה טענה עליהם, אך כיון שלא חפצו בעצם העבודה אלא רק לקלקל ולהחטיא את ישראל, בודאי שקלקלו זה אינו בכלל גזירת השי"ת, ולכך נתבעו על הנזק הרוחני שגרמו לישראל ע"י העבודה. וראיה לזה מדברי הגאון ר' אלחנן וסרמן (במאמרים שבסוף 'קובץ הערות') שיש ב' מיני גזירות שגוזרים האומות על ישראל: א. גזירות על הגוף (כמו בפורים), אשר נובעים מגזירת השי"ת. ב. גזירות על הנפש להעביר את ישראל על דתם ולהחטיאם (כמו בחנוכה), שאינם מהשי"ת אלא שניתנה רשות לשטן להלחם נגד הקב"ה כביכול, והוא גוזר גזירות על ישראל. ולפי זה בודאי שגזירת "ועבדו וענו אותם" היתה רק על עינוי הגוף לשם עינוי הגוף אך לא נכלל בה עינוי רוחני, ומשום כך נענשו מצרים על שהחטיאו את ישראל. וכמה נפלאים הדברים בהגלות נגלות דברי האלשיך הנ"ל, שהשטן נתלבש בפרעה וגזר על ישראל שעבוד. כי לכאורה השעבוד נגזר כבר בבית בין הבתרים ע"י השי"ת? אלא שה' גזר רק על שעבוד הגוף, והשטן ניצל שעבוד זה כדי לקלקל ולהחטיא את נפשות ישראל, ודו"ק.

בעל חי בעולם אפילו מהשקצים והרמשים שלא יגיד איזה דבר חכמה. ולכן תמצא שאין העופות מצויים אלא במדינות במקום ישוב, כדי להגיד לבני אדם פשעם וחטאתם, וכל הקורות אותם והגזר עליהם. ועל כן בומן חורבן הבית שגלו ישראל לבבל, כתוב (ירמיהו ט') "מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו", כי אין בהם צורך שם, כיון שאין שם בני אדם". והמהר"ש ויטאל בן המהר"ח כתב שם בהגהה, "אמר שמואל, זכרני ביום ראש השנה אחד, שהיה מורי אבא מארי דורש על המים ביום תשליך, וראינו צפרדע אחת באה בנהר כנגדו, והתחלנו להשליך עליה אבנים להרחיקה. ואבא מארי ז"ל היו עיניו סגורות ודרש בתורה כדרכו, ומקול צפצוף הצפרדע פתח עיניו וגער בנו, ואמר לנו שהיתה זו נשמה אחת שבאה לשמוע תורתו, ובאה מלובשת בצפרדע זאת, ולכבודה התחיל לדרוש בענין הצפרדע, למה נקראת צפרדע, מלשון ציפור דעה" [נצי"ב שהרי אבנים הם מוקצה בשבת ויו"ט וכיצד טלטלו והשליכו אותם על הצפרדע, ואכמ"ל בהז].

[ד. עוד יש לציין בקשר למכת צפרדע, שבגליון מס' 2 הרחבנו במחלוקת הראשונים האם במכה זו היו צפרדעים ממש או תנינים].

כיצד הצליח שליחו של פרעה להגיע אל משה ולא נטרף על ידי הערוב? ומנין הוכיחו בילקוט כורדיסטן שפרעה היה שכן של משה ואהרן?

"ויקרא פרעה אל משה ולאהרן ויאמר לנו זבחו לאלהיכם בארץ" (ח, כא)

הקשה המהרי"ל דיסקין, כיצד שלח פרעה שליח אל משה ואהרן ולא חשש שיטרפו אותו חיות הערוב, וכי מי היה ערב לו מפני הערוב? ותיירץ, שהיות ופרעה עשה תשובה באותו זמן והסכים שישראל ילכו ויזבחו קרבנות להשי"ת, ורצה להודיע זאת למשה ואהרן, אם כן היה השליח בגדר שלוחי מצוה שאינם ניוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן, כמבואר במס' פסחים (ח, ב), ופרעה ידע זאת ולכן היה בטוח שהשליח יצליח להגיע אל משה ואהרן.

ולא זכיתי להבין דבריו, שהרי שם בסוגיא אמרו שבמקום ששכיח היזק אין המצוה מגינה על השליח, ובודאי שאין 'שכיח היזק' גדול יותר ממכת ערוב, ואם כן עד כמה שנסתלקה הגנת המצוה שוב חוזרת השאלה כיצד לא חשש פרעה שמא ימות השליח.

וכמו כן יש לשאול, שהרי לבסוף השליח אכן הגיע אל משה ואהרן ומסר להם את דברי פרעה, וכיצד באמת הצליח להתגונן מפני החיות הטורפות נכי אמנם חיות הערוב לא טרפו את כל המצריים, אך זהו מחמת שהתגוננו במצרים וכיצד"ב כמובא במפרשים, אולם השליח הרי הלך בדרך וכיצד לא ניוקין.

ולכך נראה לתרץ בפשטות שפרעה שלח יהודי שיקרא למשה ואהרן, כי כידוע לא הויקו החיות לישראל. ואף שהגרי"ח קניבסקי כתב בספר 'טעמא דקרא' (בסוף הפרשה), שבכל המכות שלח פרעה שליח מצרי אל משה, מלבד במכת ברד ששלח אליו יהודי, וזהו שלא כדברי. מכל מקום מצאתי און לי ב'תוספות השלם' על התורה (כאן) 'ויקרא פרעה אל משה ולאהרן' קרא להם על ידי שליח ישראל, כי המצריים לא היו יכולים לצאת מפני הערוב".

ב. ובס"ד מצאתי תירוץ נוסף בכתב יד 'ילקוט כורדיסטן' (הו"ד ב'תורה שלמה' לגר"מ כשר, כאן) 'ויקרא פרעה אל משה ולאהרן. מי היה השליח? והלא כל ארץ מצרים מלאה דובים ואריות ונחשים וזאבים ונמרים ושאר המזיקים ומי היה יכול לילך אחר משה ואהרן? אלא מלמד שהיו בתיהם של משה ואהרן קרובים לביתו של פרעה, והוא צעק למשה ולאהרן והם שמעו מיד ובאו מפני כבוד המלוכה. וראיה לדבר זה, שבמכת ברד אמר וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן, ובמכת ערוב לא נאמר וישלח, אלא מתוך מיטתו צעק".

מדוע לכל בעלי החיים שבמים אין קול מלבד הצפרדע? וגם, הדרשה שנשא המהר"ח לכבוד הצפרדע שקירקה באמצע ה'תשליך'...

"ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים" (ח, ב)

מדרש פליאה מצאנו בענינה של הצפרדע, "ותעל הצפרדע - צפור שיש בה דעה" (ילק"ש שמות רמז קפב). ויש להבין מהי הדעת המיוחדת שהיתה בצפרדע, ולשם מה נצרכה ל'דעת' זו? והאלשיך (שמות ז, כה-כט) הוסיף בהקשותו זאת, "ראוי לשם לב בדברי רבותינו האומרים צפרדע - צפור שיש בו דעה, כי הלא כדי לצער את מצרים מה צורך שיהיה בצפרדעים דעה?". והנה, במס' פסחים (נג, ב) דרשו, "מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש? פירש רש"י, שהיה להם לדרוש 'וחי בהן' ולא שימות בהן. וביארו התוס' (ד"ה מה) שהיו יכולים לברוח כמו שעשה דניאל, ולא היו צריכים להביא עצמם לידי מסירת נפש ומיתה, נשאו קל וחומר בעצמן מהצפרדעים, ומה צפרדעים שאינם מצווין על קדושת השם כתיב בהו 'ועלו ובאו וגו', ובתנוריק ובמשארותיך, אימתי משארות מצויות אצל תנור, הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו מצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה". והקשה החתם סופר (שמות ז, כה), וכי צפרדע דעה יש בה עד שנאמר שמסרו נפשם על קדושת השם, והלא בהכרח הלכו לשם על פי דיבורו ית'.

ברם, האמרי אמת (כאן) פירש, שלקושיא זו נתכוונן חז"ל באמרום שלצפרדעים היתה דעת, והיינו שניתנה להם דעת להבין ולדרוש דרשה זו 'ובתנוריק ובמשארותיך - אימתי משארות מצויות אצל תנור, הוי אומר בשעה שהתנור חם, ולכן מסרו עצמם לשריפה על אף שלא מצווין על קידוש השם.

ב. ובפירוש 'ברכת השי' על פרק שירה כתב בשם חכמי הטבע, שהצפרדעים יודעים אימתי ירד גשם, ולפני כן צועקים בקול גדול ומבשרים שהגשם קרוב לבוא. והשי"ת עשה כן כדי שידעו הבריות שהגשם אינו יורד במקרה וטבע אלא בהשגחה מאיתו ית'. והוסיף, שלכן מציינו בספר רזיאל הגדול, שלכל הבריות שבמים אין קול מלבד הצפרדע שאין קולה פוסק יומם ולילה. כי חננה ה' בקול כדי שתבשר על בא הגשם ובוה תיוודע לכל השגחתו על הבריאה.

ג. והנה בספר 'שער רוח הקודש' (דף ה' ע"ב) כתב המהר"ח ויטאל "ולא די זה בלבד אלא אפילו כל התולעים והזבובים והיתושים כולם מגידיים חכמה, ואין

מעלת אוצרות 'בארה של תורה' גם בטלפון וברשת או בנגן האישי. בעמדות 'קול הלשון' בכל רחבי הארץ ובאתר 'קול הלשון' במדור 'שיעורי הרב ראובן גולן', או בטל' 03-6171001 [יש להקיש 1-1-2-48-1-1]. ניתן להצטרף למאות המנויים ברשימת התפוצה ולקבל את העלון ישירות לדוא"ל בכל שבוע.

ב"ה עומד לצאת לאור ספר 'רביד הזהב' מאת הרב ראובן גולן שליט"א ראש כולל 'שערים המצויינים' רחובות.

כספר מאות עמודים ובהם ביאור וסיכום הלכות ומלאכות שבת, מסוגיות הגמ', טור ב"י שו"ע ומשנ"ב, ועד לאחרוני זמננו ספרדים ואשכנזים. יש בו תועלת רבה לחפצים ללמוד הל' שבת בהבנה משורשי הסוגיות, ובפרט למגידי שיעורים ולגבתיים במבחיני ההסמכה לרבנות הראשית. אברכים רבים ברחבי הארץ נעזרו בקונטרסים שציאו עד עתה, וקיבלו בהירות הבנה ובקיאות בהלכות סבוכות אלו. מתוך הסכמת מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א "הספר ערוך בטוב טעם ודעת, ומסכם בשפה ברורה ומתומצת את עיקרי הדינים, משורשם בסוגיות הש"ס והראשונים, עם דברי הטור ומרן הבית יוסף, ועד אחרוני הפוסקים. והביא דעת מרן אאמו"ר זיע"א, עם חידושים וביאורי הלכה מאת המחבר שליט"א, מאשר עלתה ידו, וב"ה היתה לתועלת לעוסקים בהלכות שבת".

המעוניינים להקדיש ולהנציח את הספר לעילוי נשמת יקיריהם, או לרפואה והצלתה יפנו למחבר בטל' 050-4122172

לעילוי נשמת הרב עובדיה בן יעקב יעבץ ז"ל ♦ רחמים בן פרחא רוצ'ס ז"ל ♦ מזל בת שמעה בן דוד ע"ה ♦ נור בת שמס וסאלח מונייני ע"ה

יששכר בן מזל ורפאל יעקובוב ז"ל
מנטה מרגלית בת רוזלה זדוק ע"ה
לייב לאונרדו בן יצחק ז"ל

לונה בת נינט ג'מילה ע"ה ע"י גב' גרבי
חואטו בן חוולה ז"ל ע"י גב' זיטמן
חיים בן אסתר עיאש ז"ל

שמואל בן מניני ללו ז"ל
לאה בת מרים שמש ע"ה
כלפו בן רגינה חיון ז"ל